історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», Ін-т історії України НАН України. – К., 2014. – 210 с.
3. Левченко Ю. І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія / Ю. І. Левченко ; за наук. ред. К. П. Двірної. – Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 402 с.
4. Роки ідуть – пам'ять живе : Вінничина у Другій світовій війні : бібліогр. покажч. / уклад.: Г. М. Авраменко, О. Ю. Антонюк, О. М. Зелена ; Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2015. – 368 с.
5. Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941–1944 рр.): Анотований покажчик / за ред. В. Ф. Солдатенка; автори-упорядники: Бутко С. В., Герасименко Л. С., Киридон А. М., Пилявець Р. І., Яременко В. М. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2012. – 362 с.

Михайло Никитенко

ПЕРШИЙ РОСІЙСЬКИЙ ФАВОРИТ

Серед панівної еліти розквіт фаворитизму припадає на XVII–XVIII ст., але початок яскравого його вираження відбувся набагато раніше, спочатку в Італії, ще у XV ст., про нього писав Н. Макіавеллі, а офіційно першим фаворитом біля престолу, вважається Діана де Пуатьє, яку в 1545 році цим титулом нагородив Генріх II.

В Росії, як відомо, фаворитизм почав яскраво себе проявляти за часів Петра I, особливо за рахунок фаворитизму піднявся О. Меншиков, який був фаворитом і Петра I і його дружини Катерини I. Але першим фаворитом, хоча і не офіційним, в історії Росії є Іван Федорович Овчина-Телепнев-Обелонський. Фаворитом він був при княгині Олені Глинській. Історія цих двох закоханих є дуже вважливою для історії Росії, адже саме вони двоє ввели її в епоху «Фаворитизму», і порівняти їх можна навіть із Генріхом II та Діаною де Пуатьє.

Олена Василівна Глинська була другою дружиною Василя III та матір'ю Івана IV. Народилася вона в 1508 році та правила з 1533 по 1538 рр. Походила із роду Глинських. У 18 років вийшла заміж за Василя III. Їй було 25 роки, коли помер її чоловік і вона стала регентом своєму малолітньому сину Івану. Померла 1538 року, за невідомих обставин, за найпопулярнішою версією була отруєна боярами [5, с. 290–291].

В історію, окрім регентства, вона увійшла і як перший монарх Московії який при собі мав фаворита, яким став Іван Федорович Овчина-Телепнев-Обелонський.

Щодо його біографії, то відомо, що він був сином князя Федора

Телепня, перші відомості про нього з'являються у 1511 р., коли він був воєводою в Тулі, в 1512 р. в Стародубі, і до 1522 р., брав активну участь в походах Москви. У 1526 р. був на весіллі Василя ІІІ та Олени Глинської, у 1533 р. був одарований посадою царського конюшого. А після смерті царя став фаворитом Олени Глинської [3, с. 39–40].

До правління Олени Глинської російська історія ще не знала такого явища, як фаворитизм, та ще і зі сторони жінки. Жінки тогочасної Московії, а особливо княгині, жили за православною мораллю, вирізнялись скромністю та цнотливістю, особливо вдови, котрі шанували пам'ять своїх померлих чоловіків.

Такі випадки коли Княгиня, втрачала чоловіка, ставала регентом свого сина, вже були у Московії, і навіть на Русі. Наприклад, Княгиня Ольга, канонізована на соборі 1547 р. Княгиня Євдокія, вдова Дмитра Донського, за скромність, чесність, моральність, цнотливість, її приєднали до лику святих православної церкви. Марія Ярославна, яка допомагала своєму сину Івану ІІІ, за свою мудрість і благочестя була глибоко шанованою серед своїх придворних. [2, с. 16–17].

То як так вийшло, що в країні з таким жіночим менталітетом міг з'явитись фаворит? Відповідь проста, Олена Глинська все дитинство прожила в Європі і лише у 18 років її забрав Василій ІІІ. І тому моральні цінності Московії не були для неї рідними, а скоріш чужими. Цим і можна пояснити те, що після смерті чоловіка, вона не надто сильно тужила і не соромлячись відкрито заявила про свого фаворита [2, с. 19].

Але буде неправильно казати, що І. Овчина дорвався до влади шляхом роману із княгинею. Як зазначалося вище він був досвідченим і талановитим воїном, і до вищих посад дійшов, ще за життя Василя ІІІ.

Ось як перші дні правління Великої Княгині Олени Глинської описує Р. Г. Скрипніков «Молода вдова, ледь справила поминки по чоловіку, зробила Овчину фаворитом. Пізніше чутки назвуть його батьком Івана Грозного. Але то лише пусті слова у бік Княгині. Овчина рано відзначився на театрі воєнних дій. В найбільших походах початку 1530-х рр. він командував передовим полком армії. А служіння в передових полках була найкращим доказом його воєнного таланту. Василій ІІІ оцінив заслуги князя і незадовго до смерті пожалував йому боярський чин, а по деяких свідченнях і титул конюшого, командира всієї палацової кінноти в старшого боярина думи. Просте знайомство з послужним списком запевняє нас у тому, що кар'єру він зробив на полі битви, а не у ложі княгині» [1, с. 1].

Княгиня стала регентом своєму сину, але вся влада була в руках її фаворита. І він побоюючись того, що свої права на престол висунуть родичі Олени почав їх прибирати по одному.

Наприклад, у 1537 році він розбив Андрія Івановича в жорстокій битві, і ув'язнивши його привіз до Москви. Там Олена Глинська засудила його за те, що той сіє смуту в країні, і через деякий час Андрій помер в темниці.

Перед цим він прибрав і брата Василя Юрія, її дядька Олени Михайла і багато інших родичів.

Причина через, що він прибирав всіх родичів Олени та Василя III полягала у тому, що княгиня не могла 4,5 років завагітніти від Василя III, і зробила вона це коли по підозрах бояр почала роман із Іваном Овчиною, і щоб бояри не скориставшись цим, не висунули на престол когось іншого, таким чином позбавивши його влади, він почав прибирати всіх претендентів на престол [2, с. 27–29].

Окрім того, що він прибирав претендентів на престол він себе яскраво проявляв на війні. Коли король польський і великий князь литовський Сигізмунд I Старий думав скористатися малоліттям великого князя Івана IV, щоб повернути собі Смоленську область.

Князь Іван Федорович Овчина Телепнев-Оболенський, чинив сильний вплив на хід переможних військових дій.

Овчина, попри свою могутність, загравав з родовитої знаттю, поступаючись її представникам, найстарішим і найшляхетнішим воєводам, перші місця, а задовольнявся другорядним, але вельми видатним становищем воєводи передового полку.

У 1536 році він командував передовим полком в раті князя Василя Васильовича Німого Шуйського в новому литовському поході.

У липні 1537 року князь Іван Федорович Овчина командував полком лівої руки в Коломиї, а в вересні того ж року ходив до Казані в кінної раті, бувши другим воєводою великого полку [4, с. 408–415].

У внутрішніх справах найголовнішим своїм пріоритетом він вважав, в цілях безпеки держави, побудувати нові фортеці і нові споруди. Цим справам Іван Овчина приділяв велику увагу.

Був побудований новий дерев’яне місто Устюг. У Новгороді Великому і в Вологді споруджені нові оборонні укріплення. Заново відбудовано згорілі міста Твер і Ярославль, у Володимирі терміново полагоджена міська стіна, пошкоджена пожежею.

Також він намагався боротись з фальшиво монетниками. У березні 1535 року Велика княгиня Олена за поданням її фаворита Івана Овчини видала указ про повну заборону обігу різаних і підроблених грошей. Вона наказала всі гроші перелити і карбувати з них гривенки вже по 300 новгородських грошей або по 3 рублі московських.

При Великому князю Василю III на монеті зображувався князь на коні та з шаблею в руці. На нових грошах він зображувався зі списом в руці, через що, на відміну від «шабельних», монети стали називатися «копейними», а потім копійками [2, с. 31–32].

Те, що на престолі знаходиться І. Овчина не подобалось боярам (особливо могутній рідині Шуйских) вони вважали, що вони мають більш прав, ніж Овчина Телепнев, що не можна допускати сорому при московському престолі – правління «коханця Олени». А щоб позбутися фаворита і всієї цієї ганьби – треба позбутись Олени. Після її смерті з

фаворитом розправитися – справа буде простою.

В ніч з 2 на 3 квітня 1538 року несподівано, напередодні весь день бувши здоровою, Велика княгиня Олена померла.

За свідченням Герберштейна, вона була отруєна, імовірно, солями ртуті. На шостий день після її смерті, за рішенням Боярського ради, попри плач і благання Великого князя Івана, перший фаворит на престолі Московської держави, конюший, боярин і князь Іван Федорович Овчина Телепнев-Оболенський був схоплений і кинутий в в'язницю, в Набережну палату, де раніше сидів і помер Михайло Глинський [4, с. 420–421].

Отже, Олена Глинська і Іван Овчина Телепнев-Обелонський увійшли в історію Росії як перший випадок фаворитизму при княжому престолі. А сам І. Овчина став першим фаворитом, ще до того як у Франції цим титулом була одарована Діана де Пуатьє, і не зважаючи на ті успіхи при владі, що він досяг, як на війні так і у внутрішніх справах, без свого покровителя, він при владі довго не протримався, чим підтвердив загальну тенденцію тимчасовості фаворита. Але все ж він увійшов в історію як перший російський фаворит.

Список використаних джерел

1. Балязин Вольдемар. Неофициальная история России. Том 03. Иван Грозный и воцарение Романовых. – М.: Олма Медиа Групп, 2007. – 192 с.
2. Воскресенская, И. В. Фавориты у российского престола / Ирина Воскресенская. – М.: Вече, 2014. – 416 с .
3. Русский биографический словарь: Обезьянинов – Очкин / изд. под наблюдением председателя Императорского Русского Исторического Общества А. А. Половцова. – Санкт-Петербург: тип. Гл. упр. уделов, 1902 [2]. – Т. 12. – 480 с.
4. Соловьев С. М. История России с древнейших времен. Соч. в 18 кн., т. 6. М., 1988–1995. – 820 с.
5. Шикман А. П. Деятели отечественной истории. Биографический справочник [в 2 кн.]: А–К. – М.: Издательство АСТ-ЛТД, 1997. – 448 с.

Ліна Олійник

АНТРОПОГЕННИЙ ВПЛИВ НА СУЧАСНІ ЛАНДШАФТИ

Як відомо, антропогенний вплив на навколишнє середовище – вилучення або привнесення в нього речовин, енергії, тепла, інформації в результаті чого відбувається зміна його компонентів і характеристик викликаних господарською діяльністю людини, що має як позитивні так і негативні дії та впливає на функціонування технічних об'єктів, умови життя та діяльності населення, функціонування інших геосистем.